

تاریخ ادیان کهن

محسن میرزائی
روح‌الله شیرین آبادی فراهانی

میرزائی، محسن، ۱۳۵۷-

تاریخ ادیان کهن / تألیف محسن میرزائی، روح... شیرین آبادی، --

قم: جام جوان، ۱۳۸۴،

۲۰۸ ص: مصور.

ISBN: 964-7811-20-9

فهرستویسی بر اساس اطلاعات فیا.

کتابنامه به صورت زیرنویس.

۱. ادیان -- تاریخ. الف. شیرین آبادی، روح الله، ۱۳۵۷-.

ب. عنوان.

ت ۲/م ۹/۸۰/۳ BL ۲۰۰/۹

کتابخانه ملی ایران

۸۴-۱۷۷۸۵ م

نام کتاب: تاریخ ادیان کهن

مؤلفان: محسن میرزائی، روح... شیرین آبادی

ناشر: جام جوان

چاپ: چاپخانه دژ

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۴

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۱۵۰۰ تومان

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

نشانی: قم - خیابان ارم، پاساژ قدس، طبقه آخر، پلاک ۱۶۲، مؤسسه انتشارات ائمه

(ع) و جام جوان.

تلفن: ۷۷۴۷۹۱۸ - ۶۶۱۵۸۵۱

دورنما: ۷۷۴۷۲۳۴

همراه: ۰۹۱۲۱۵۲۰۲۸۹ - ۰۹۱۲۳۵۳۰۲۶۴

Email: shirin-mohsen@yahoo.com

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۷	بخش نخست: نگاهی به پیدایش انسان و عقاید انسانهای ابتدائی
۱۸	فصل اول: پیدایش دین
۲۵	فصل دوم: ویژگی های مشترک انسانهای بدوی
۴۱	فصل سوم: عصر شبه حیوانیت
۴۳	فصل چهارم: انسان پیش از تاریخ
۴۵	فصل پنجم: زمینه های پیدایش معتقدات دینی
۵۱	بخش دوم: دین در دوران تاریخی
۵۲	فصل اول: سومر (سومریان و دین، اختر گوئی و جگر خوانی)
۶۰	فصل دوم: بابلیها
۶۲	فصل سوم: آشور (۷۲۲ تا ۶۲۷ ق.م)
۶۳	فصل چهارم: بابل نوین (کلده) (۶۰۶ تا ۵۳۹ ق.م)
۶۵	بخش سوم: دین مردمان بین النهرین
۶۶	فصل اول: نه نو و ن لیل
۷۱	فصل دوم: آفرینش در اساطیر بابل
۷۳	فصل سوم: اسطوره های دیگر بین النهرین

۸۵	بخش چهارم: تمدن مصر
۸۶	فصل اول: جغرافیای مصر
۹۰	فصل دوم: زمینه‌ی اجتماعی دین مصری
۹۲	فصل سوم: آفرینش جهان
۱۰۱	بخش پنجم: ایران
۱۰۲	فصل اول: جغرافیای ایران
۱۰۵	فصل دوم: آفرینش
۱۱۳	بخش ششم: تمدن یونان
۱۱۴	فصل اول: یونان
۱۲۶	فصل دوم: روم
۱۳۷	بخش هفتم: مردان شمالی و اقوام لاتین
۱۳۸	فصل اول: وایکینگها، موقعیت جغرافیائی و اسطوره‌تربیم
۱۴۱	فصل دوم: اَلْمَکْک
۱۴۳	بخش هشتم: هند
۱۴۵	فصل اول: خدایان کهن
۱۵۱	فصل دوم: نوخدایان
۱۵۴	فصل سوم: خدایانوان
۱۵۸	فصل چهارم: خدایان حیوانی
۱۶۱	فصل پنجم: مرگ بودا و نروانا (NIRVANA)
۱۶۲	فصل ششم: نیمه خدایان و ریشی‌ها
۱۶۴	فصل هفتم: کوه‌ها، رودها و تالاب‌ها

- ۱۶۹ بخش نهم: چین
- ۱۷۰ فصل اول: چین و آئین تائو
- ۱۷۶ فصل دوم: اعتقاد به پادشاهان و خاقان
- ۱۸۲ فصل سوم: کنفوسیوس، منسیوس، مهیزم، تزو
- ۱۸۹ فصل چهارم: کنفوسیونیسیم و بودیزم
- ۱۹۳ بخش دهم: ژاپن
- ۱۹۴ فصل اول: شیئو مذهب و وطن پرستی ژاپن
- ۱۹۹ فصل دوم: تاثیر فرهنگ و مذهب چین در شینوی ژاپنی

پیشگفتار

هر کس به جستجوی سر چشمه چیزهایی برآید، که از راههای بسیار بر انسان تاثیر گذاشته است، وظیفه دشواری را آغاز کرده است. ما نیز به مانند کسانی که خواهان ژرف اندیشی هستند، گام در راهی نهاده ایم بس طاقت فرسا.

از یک سو در مظنه اتهام به گور شکافی تاریخی، از سوی دیگر مظهر اندیشه ای نو در باب شناخت آنچه بر اجدادمان گذشت. به قول یونگ روانشناس آمریکایی: ما در این کتاب به دنبال آنیم که کهن الگوها، نهادهای ناشناخته و ریشه قسمت اعظم اندیشه بشر را در روزگاران کهن جستجو کنیم. در این جستار نه به مانند کسی که تاریخ تمدن می نویسد؛ و نه همانند تاریخ نگار صرف که زندگی شاهان را می نگارد، بلکه در راستای انسان شناسی، پدیدار گرایی و تبارشناسی در صدد پاسخ گویی به برخی از سؤالات مهم در حوزه عقیده، منش و بعضا رفتار شناسی برآمدیم. اینکه انسان کیست؟ و از چه زمانی بر این کره قدم نهاده است. اما عمده تلاش ما پاسخگویی به این سؤال تحقیقی بوده است. «دین چگونه به وجود آمد؟ و مردم در این باره چگونه می اندیشیدند؟»

آنچه از مطالعه اوراق تاریخ و مصحف قدیمی بر ما مسلم شد به قرار زیر است:

۱- خدایان در ارتباطی تنگاتنگ با انسان زندگی می کردند گاهی از آسمان یا کوه پائین می آیند؛ یا آسمان را در می نوردد عصا به دست می گیرند. گرز دارند، می پوشند و می خورند و با انسان صحبت می کنند.

۲- خدایان بر طرف کننده نیازهای مادی در عصر دامداری و کشاورزی انسان هستند. گندم می کارند، گاو پرورش می دهند و گاهی همین گاو خدا می شود. (گاو آپیس در مصر) و در کل خدایان بر طرف کننده تمام مشکلات انسان مانند بیماری و قحطی و... هستند.

۳- قدرت خدایان توسط انسان افزایه می شود. مانند نفرین خدایان توسط مرتاضان و عارفان هند. نفرین ایندرا توسط دروازه‌ی مرتاض که این نفرین موجب گدائی افتادن ایندرا می شود. در یونان نیز اولیس قهرمان ایلید دختر زیبایی را که خدای جزایر دریای ایونی است از طریق عشق شکست می دهد.

۴- شکل، اندام، لباس، کار و رفتار خدایان به محیط جغرافیایی انسانی و اجتماعی بستگی دارد، مثلاً خدایان هند (شیوا، ویشنو ایندرا، کرمه و...) کاملاً از لحاظ لباسی و قیافه و... شبیه انسان هستند.

۵- با پیشرفت انسان در ابزارسازی شکل و نحوه حلول خدا و پرستش او تغییر می کند. مثلاً خدایان عصر پالئولیتیک یا نوسنگی جدید با خدایان عصر فلز تفاوت دارد.

۶-خدایان در اثر جنگها (تهاجم فرهنگی) و تبادل فرهنگی شبیه به یک شیء اقتصادی تغییر می‌کنند. گاهی خدایان یک سرزمین با خدای سرزمین دیگر ترکیب می‌شود و خدای جدیدی خلق می‌گردد. مثلاً ایزس و اوزیریس به یونان و رم انتقال و سپس در آنجا شکل جدیدی به خود می‌گیرند.

۷-خدا برای انسان باستان گاهی جنبه عاشقانه و گاهی به یک نوستالوژی (غم و اندوه) تبدیل می‌شود.

۸-در ابتدا خدا به عنوان یک ابزار سرگرمی و یا داستانهای تراژدی و عاشقانه در می‌آید. با ذکر آنها در محافل و کنار میز غذا خوری (دوران لا ابالی گرائی رومی) به عنوان نقل محفل چاشنی صحبت‌های حکیمانه می‌شود.

۹- طبقات اجتماعی خدایان منعکس کننده اجتماع هر سرزمین است خدای بزرگ، خدای نر و خدای ماده، خدای پسر، خدای نوه، خدای نبیره، خدایان کوچک، خدای خانه خدای اجاق خدای در و درواز، نیمه خدایان و....

۱۰-خدایان به این علت به وجود آمدند که، خوراک و پوشاک به انسان بدهند، یا اینکه از سلطنت، مزرعه، کشتزار رودخانه و غیره محافظت کنند. خدایان حافظ امپراطور در رم مانند کنسوس کرسی، اوپس، تلوس و....

۱۱- ما در اینجا برآنیم که دلایلی مانند تعصب و غیرت، جهل، ترس، خواب، شگفتی و حیرت و بازی را مورد مذاقه قرار می‌دهیم. فروید متعقد است: علت گرایش بومی های استرالیایی به مذهب ناشی از تابو می‌باشد. او تابو را در تعصب و غیرت خلاصه می‌کند. آگوست کنت علت گرایش انسان به خدا را ناشی از جهل می‌داند.

به طوری که مثلاً مردم مصر چون علت طغیان نیل را در بهار هنگام آب شدن برفهای کوه های کلیمانجارو و کنیا نمی دانستند، آن را ناشی از غضب خدایان به حساب می آوردند. لوکرتیوس (Locrteus) حکیم رومی گفته «ترس نخستین مادر خدایان است»^۱. در نظر انسان آنچه بیشتر مایه تعجب می شود و اسرار آمیز جلوه می کند، مسائل مربوط به جنسیت و خواب دیدن و تأثیر موجودات آسمانی بر روی زمین و انسان است. انسان ابتدائی وقتی در خواب اشباحی به نظرش می رسید و به خصوص، کسانی که مرده بودند، شگفت زده و ترسناک می شد. برای مثال در بعضی تمدنها انسان ابتدائی دیوار را سوراخ می کرد، مرده را از آنجا بیرون می برد، سه دور با سرعت دور خانه می گرداند و از آنجا دور می کرد و به خاک می سپرد. به این امید که روح راه باز گشت به خانه را گم کند. و هرگز نتواند به آنجا سر بزند. در کتاب اوپانیشاد از کتابهای هندی قدیم آمده است: هرگز شخص خوابیده را به سختی از خواب بیدار نکنید، چه ممکن است روح راه برگشت به بدن را گم کند.^۲ موجود انسانی از بدو تولد تا زمان مرگ برای خود شکوفائی و ارتباط با دیگران و یادگیری، ابزارها و یامفروضاتی را انتخاب می کند، خود را به آنها مشغول می کند، تا از آن طریق نیروهای مازاد درونی را تخلیه کند. بازی درمانی در روانشناسی از موارد آن است.

۱۲- انسانها برای قانونمند کردن جامعه و دوری از هرج و مرج و ایجاد آداب و رسوم خاص جامعه خود، و همچنین برای فرمانبرداری از خانواده، ریش سفیدان، ثروتمندان، نجبا و شاهان

۱- تاریخ تمدن، ویل دورانت، ص ۸۹

۲- تاریخ تمدن، ویل دورانت، ص ۹۰.

ابتدا خدایان و سپس دین را خلق کردند. فلامینها (کشیشان و روحانیون) در رم باستان پادشاه را پرستش می‌کردند. شاه رئیس کاهنان بود. خدایان دولتی رم که در این هنگام یوپیتر در رأس آنهاست، محافظ سلطنت بودند. هر خانواده در ژاپن موظف بود، فرزندان را آموزش دهد که به بزرگان و به خصوص نیاکان احترام گذارد. و این آیین نیاکان پرستی است.

۱۳- احترام به طبیعت: به نظر انسان ابتدایی و در نظر شاعران سراسر روزگار قدیم و فیلسوفان و غیره، کوهها، رودخانه‌ها و سنگها و درختان و ستارگان و آفتاب و فلک و ماه و غیره همگی چیزهای مقدسی هستند. و مظهر نمود خارجی نفوس باطنی و غیر مرئی می‌باشند. در نزد یونانیان قدیم اورانوس خدای آسمان بود. ویسلنه خدای ماه و زمین، خدای گیاه و غیره.

۱۴- تولد و مرگ: مهمترین کار خدایان توجیه طریقه ی به دنیا آمدن و خلقت انسان و همچنین آرامشی برای مرگ اوست. مثلاً آپسو (نیستی - خلاء - نبود) در اساطیر بابل ابتدای جهان است. او «شن کی» خدای آسمان را به حرکت در می‌آورد. در بحث مرگ مرده، فرد تابو و دارای نیروی وحشتناکی بود، که مردم از آن واهمه داشتند. به همین خاطر همراه مردگان خدم و حشم خاک می‌کردند، تا از این ترس کمی آرامش یابند. داستان یکی از بزرگان چینی که در کتاب شعر جلد یازدهم سوگند ششم آمده است، و در متن کتاب حاضر موجود، مبنی بر دفن سه نفر همراه جسد دوک مو است. تا این فرد را در مگاک همراهی کنند.

لازم به تذکر است که شما خواننده گرامی در هنگام مرور این کتاب یا هر اثر دیگر تاریخی حتماً مسأله تفسیر را مدنظر داشته

باشید. این ضرورت را ما از آنجا فهمیدیم که مسأله ادغام تفسیر موضوعی خاص مثلاً: در تاریخ، ادبیات، فلسفه و... در قلمروی بزرگتر معرفت حاصل می‌کند. دغدغه‌ای که ما داریم از این است که مبدا ارزیابی و کشف تاریخ و فرهنگ بعنوان علم در تراز اول قرار نگیرد. لذا متنی یا واقعیتی را که می‌خوانید، به مرور زمان در واقعیت‌های تاریخی و ارتباطات درونی فرهنگها کرارا مورد آزمایش واقع شده است. ما نیز در این نوشتار عمده سعی خود را بر دو موضوع اساسی قرار دادیم. اول آنکه؛ چگونه متنی از تاریخ گذشته و چند و چون آن را بفهمیم. و دوم؛ چگونه این پدیده‌های تاریخی استمرار داشته‌اند. انسجام تاریخ، بعنوان بزرگترین سند آدمی و اساسی‌ترین تجلی زندگی؛ آیا حفظ شده، یا خیر؟ کاری که بسیاری از تاریخ نگارها، اسطوره شناسان و حتی دین شناسان آن را درک نکرده‌اند. ما فهمیدیم که تاریخ و هرمنوتیک (تفسیر) رابطه‌ای دو جانبه دارند. هر کدام یک جز از حقیقت را بر ملا می‌کنند. ما حق نداشتیم و نداریم تاریخ را به رأی خود تفسیر کنیم. بلکه همیشه باید دو جزء از اساسی‌ترین عناصر آن را حفظ کنیم:

اول: انسان. و دوم: عناصر مشترک زندگی. این کار به قول شلایر ماخر: «باید هم فرد و هم زبان را ارزیابی کند». «چگونه نشان دادن زبان و فرد: عبارتی؛ ارزیابی مجدد از آموزه‌های یک واقعیت با توجه به عناصر ویژه و عنصر مشترک. چرا که زبان مشترک یعنی فراموش کردن نویسنده، و فهمیدن یک فرد، یعنی؛ فراموش کردن زبان او، زبانی که از جلوی چشمان ما می‌گذرد، ما

یا عنصر مشترک را درک می‌کنیم یا عنصر ویژه را.^۱ پس در این راستا سهم ما از تفسیر تاریخ و رسیدن به الگوهای عملی بایستی بر درک «کلیت» باشد. درکی که مبنای تئوری و نظری آن به همت علوم کشف می‌شود. و سپس می‌توان اجزاء آن را جدا کرد (استقراء).

در پایان از خواننده گرامی تقاضا داریم هنگام مطالعه این اوراق ما را از فهم و تفسیر خود بی نصیب نکند. تا راهگشایی برای کارهای بعدی باشد. ضمن تشکر و سپاس از همه عزیزان که ما را در این اثر یاری نمودند.^۲

۱- حلقه‌ی انتقادی، دیوید هوی، ص ۳۳.

۲- این کتاب چکیده‌ای از تاریخ ادیان کهن است، برتری کار ما ۱- روانی مطالب ۲- مقایسه‌ای ۳- استفاده از نظریات افراد ضد دین در کنار مدافعان دین ۴- آوردن مثالهای مناسب برای درک بهتر ۵- سعی در آموزشی و دانشگاهی کردن کتاب ۶- از تمام قسمتهای جهان که اثری از آن وجود دارد شاهد مثال آورده ایم ۷- بی طرفی عقیده‌ای ۸- استفاده از تصاویر و نقشه‌ها برای فهم بهتر مطالب.